

Robert Redford és a kelet-európai film

1981-ben Robert Redford és néhány barátja, kollegája összegyűlt a Utah-állambeli Sundance-ben, hogy megvitassák az amerikai film művészi erejének megújulási lehetőségeit. Ennek eredményeképpen jött létre a Sundance Intézet, amelynek célja a független filmkészítők támogatása és képzése. Gazdag Gyula rendező arról beszél, miként lett az intézet által megalakított filmes tábor művészeti vezetője.

- Négy évvel ezelőtt egy volt amerikai tanítványom, aki azt tanácsolta a Sundance Intézetnek, hogy keressen meg engem, jó lenne, ha velük dolgoznék, tanácsadóként működnek közre azokban a műhelyekben, amiket ők szerveznek. 1994 nyarán utaztam először Sundance-be, és azóta minden évben visszahívnak. Ennek köszönhetően lettem a nyári filmes tábor művészeti vezetője.

Ezenkívül forgatókönyvműhelyekbe hívtak Dél-Amerikába. Háromszor voltam eddig különböző országokban a Sundance Intézet szervezésében.

Két évvel ezelőtt Redford összehívott néhányunkat. Azt akarta megbeszélni, miként is lehetne javítani a Sundance tevékenységén. Az első dolog, ami eszembe jutott, hogy Közép-Európában nagy szükség lenne egy forgatókönyvíró-műhelyre. Úgy vélem, a filmgyártás rekonstrukcióját a forgatókönyveknél kell kezdeni, amelyek nélkül nem indulhat meg a filmgyártás. Ez egy szakma, amit ma még nem tanítanak Magyarországon.

Az elmúlt két évben ehhez kerestem partnereket, és találtam is: Miskolci Péter az Eurofilmtől lelkes volt, és az első pillanattól kezdve támogatja az ötletemet.

- *Lényegében az Ön személyének köszönhető az itthoni műhely létrejött-e?*

- A kezdeményezés igen, de azóta sokan dolgozunk ezen a műhelyen.

- *Mit tud a magyar filmről Robert Redford, egyáltalában ismeri a magyarokat?*

- Nem hiszem, hogy sokat tudna rólunk. Amit tudott, hogy egy volt kommunista világ egyik országa vagyunk, és az átállási időszak összes problémájával küszködünk. Nem arról volt szó, hogy speciálisan Magyarországról vagy a magyar filmről mit tud és mit nem, ez szóba sem került.

- *Úgy tudom, hogy az idei Seregélyesen megrendezett filmes táborba nyolc forgatókönyvíró-t hívtak meg. Az elvárásának megfelelték ezek a pályaművek?*

- Négy magyar és négy lengyel szerzőt hívtunk meg. Volt egy lengyel és egy magyar válogatóbizottság. Az első körben mind a két bizottság külön szűrte meg a pályamunkákat. Ezután pedig azokat, amelyek az utolsó körben bent maradtak, és ezeket már a

a nyertesek közé. A cél az volt, hogy kiválasszák a nyolc legjobbat. A látványlag egészségesnek tűnő arány véletlen csupán.

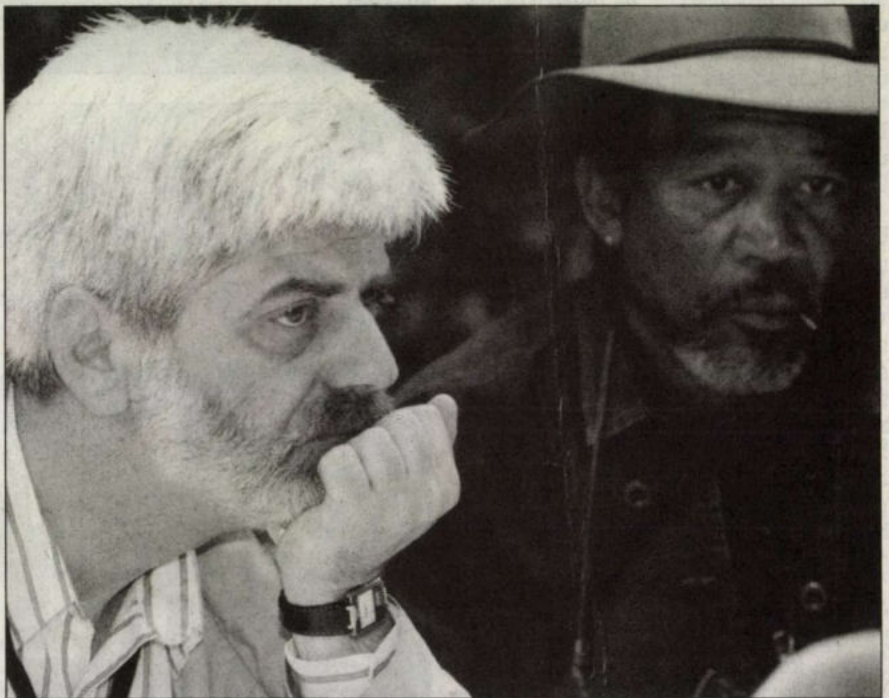
Ezek a forgatókönyvek majdnem mind első vagy második munkák.

Nincs közöttük olyan, aki nagy gyakorlattal rendelkezne, de ez egyébként természetes is. Aki gyakorlott forgatókönyvíró, az valószínűleg nem is tudná elviselni, hogy leüljön öt emberrel, akik kivétel nélkül a fejére olvassák, mi a bajuk a szcenárióval.

Bár a témák eltérőek, a forgatókönyvek egyben hasonlítanak: mindegyik személyes élményre épül.

- *És ez baj?*

- Éppen ellenkezőleg. Ezt inkább a forgatókönyvek erényeként említem. A műhelymunka rámutatott, hogy az

két bizottság is elolvasta. Majd Budapesten találkoztak, és szavaztak, ki legyen az a nyolc, aki bekerül.

- *A szerzők milyen témákat dolgoztak föl és milyen színvonalon?*

- Amikor a lengyel és a magyar válogatóbizottság leült, senki sem kötötte ki, hogy mindkét országból ugyanannyi pályamunkának kell bekerülnie

esetek többségében a szándék és a megírás módja nagyon távol állt egymástól.

- *Tehetséges szerzők rossz szerkezeti felépítésben kísérleteztek?*

- Volt, ahol a szerkezet működött, de a jelenetek nem fogalmazódtak meg pontosan, vagy éppen fordítva. Seregélyesen az adott író külön-külön

találkozhatott öt forgatókönyvíróval, akiknek a véleménye nem feltétlenül egyezett. Nem arról volt szó, hogy egyeztetni kívántuk a véleményeket. Inkább abban próbáltunk meg közös nevezőre jutni, mi az, amit jó lenne elérni az íróval. Arra törekedtünk, hogy ne ugyanazt mondja el mindenki.

– A forgatókönyvírást irodalmi munkának tartja?

– A forgatókönyvírás komplex munka. Nem irodalom, mert egy kész forgatókönyv még nem kész mű. Igazából egy forgatókönyv olvasmányként nem feltétlenül jó, de megfelelő alap lehet egy film számára. Ugyanakkor nem biztos, hogy elég hozzá csak egy filmes szem. Ahhoz viszont, hogy valaki jó párbeszédet tudjon írni – és ez már irodalmi minőség –, nagyon kell tudnia az írás művészetét.

– A nyertes forgatókönyvekből készül-e film?

– Remélhetőleg. A műhely önmagában konkrét támogatást nem nyújt, pénzt nem tud adni a filmekhez. Sokkal inkább az a célja, hogy segítségével film váljék belőlük. A Sundance Intézet minden bizonnyal megteremti ennek lehetőségét.

– Mennyiben különbözik az amerikaiak és a magyarok érdeklődése?

– Úgy vélem, az érdeklődés attól függ, hogy valaki milyen kultúrában

él, és az a kultúra mely irányba halad.

– Mégis a világhírű filmek nem társadalomhoz kötött nézetek sűrűmelyei, nem is misztériumok, hanem olyan erőteljes művészi önkifejezések, amelyek hatással vannak a japán, a magyar, a cseh és az amerikai emberre egyaránt.

– Ebben a pillanatban nem az a fontos, hogy hol vannak azok az egyéniségek, akik ezt meg tudják csinálni, hanem sokkal inkább az, kik tudják eljuttatni a filmeket a közönséghez. A Sundance kifejezetten a független filmeket támogatja az Egyesült Államokban és azon kívül is. Eppen azért, mert a régi stúdiórendszer kiszűrte mindenfajta egyéni kezdeményezést.

Kicsit mindig mosolygok azon, amikor olyan magyar kritikát olvasok, amelyben azt írják egy hollywoodi stúdió filmjéről, hogy a rendező ezt akarta meg azt akarta. A rendező nem akart semmit, a rendező arra vágyott, hogy elkészítse azt a produkciót, aminek a forgatókönyvét a kezébe nyomták, és azt mondták neki, ezt meg kell csinálni.

Amikor leforgatta, akkor isten tudja, hány felelős vezető szolt bele a stúdióban, miként készüljön el a film, mit kell újraforgatni, mennyi pénzt lehet elkölteni. Az is előfordulhat, hogy vágáskor kivették a kezéből a filmet. A

forgatókönyvírók ma már a hollywoodi stúdióban szinte soha nem találkoznak a készülő produkcióval. Megveszik tőlük a scenáriót, amit esetleg csak akkor látnak viszont, ha már kész a film, kint van a mozikban. Ha vesznek egy jegyet, megnézhetik, mi is lett belőle.

– Miről szól a következő filmje? Ki írja a forgatókönyvét és milyen anyagi biztonságban tudja megvalósítani elképzelését?

– A következő filmem, amit most fejezek be, dokumentumfilm. Forgatókönyve egyáltalán nem volt. Hárman készítettük, saját pénzből.

– Ki ez a három ember?

– Egy orosz operatőr, Marina Goldovszkaja, Vágvölgyi András, aki segített a film legyártásában és jómagam.

Eörsi István két évvel ezelőtt Ginsbergnél tett látogatásáról szól, amikor egy válogatáson dolgoztak. A film tulajdonképpen ennek az egy hétnek a története. Ez szolgáltatja a drámai ürügyet ahhoz, hogy Ginsberg elmondja élete történetét, fölolvassa verseit, illetve elvigyen bennünket azokra a helyekre, ahol megfordult, ahol élt, New-York dél-keleti részébe, beszéljen arról, mit jelent az életében a költészet és a műfordítás. Remélem, a filmet novemberben már vetítik a mozikban.

Marton Mária